

Investigating the Use of Chinese Goods in Iran and Other Parts of the World According to Shahnameh Stories in the Framework of Annales School of Historiography

Mandana Tishehyar¹

Received: 2024-03-08

Revised: 2024-09-13

Accepted: 2026-08-19

Available Online: 2026-09-16

How to cite this article:

Tishehyar, M (2026). Investigating the Use of Chinese Goods in Iran and Other Parts of the World According to Shahnameh Stories in the Framework of the Annales School of Historiography, Iranian Research Letter of International Politics, 14 (02), 6 - 23 (in Persian with English abstract)
<https://doi.org/10.22067/irlip.2026.87198.1510>

1. Introduction

Since ancient times, relations between ancient civilizations have provided the basis for political, commercial, cultural, and social interactions between societies. This has resulted in societies influencing each other and the formation of common cultural values through these interactions. The books that have survived from ancient times are considered the most important sources for examining and understanding the ancient relations between nations.

Shahnameh (Persian: شاهنامه, romanized: Šāhnāme, lit. 'The Book of Kings') is a long epic poem written by the Persian poet Ferdowsi between 977 and 1010 CE. Consisting of some 50,000 "distiches", Shahnameh is one of the world's longest epic poems. It relates mainly to the mythical and, to some extent, the historical past of the Persian Empire, from the creation of the world until the Muslim conquest in the seventh century.

Iran, Azerbaijan, Afghanistan, Tajikistan, and the greater region influenced by Persian cultures such as Armenia, Dagestan, Georgia, Turkey, Turkmenistan, Kazakhstan, Ossetia, Pakistan, Iraq, Kyrgyzstan, and Uzbekistan celebrate this national epic.

A significant portion of the Shahnameh focuses on the relations between Iranians and the peoples of other kingdoms in ancient times. Using sources and documents from the period before the Arabs' conquest of Iran, Ferdowsi has explored the relations between the two imperial powers of Iran and China. The present research selected to focus only on the Chinese goods and handicrafts mentioned in the Shahnameh. It demonstrates how familiar Iranians were with Chinese goods and tools in ancient times and how they used them in their daily lives. It will also indicate the level of trade between the two lands in those times.

2. Methodology

Today, within the framework of the Annales School of historiography, many researchers have turned to rereading ancient texts in order to provide a new interpretation of customs and tra-

1. Faculty Member at Department of Asian Studies, ECO College of Insurance, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. mandana.tishehyar@gmail.com

ditions, lifestyles, governance patterns, relations between different social classes, social and cultural values governing societies, economic transactions, and international relations.

This school of historiography provides the opportunity to open new doors for a better understanding of human relations in ancient times through a new reading of ancient books, especially those books that have been studied and researched mostly from a literary perspective.

This study attempts to present a new model for studying Ferdowsi's *Shahnameh* and other ancient literary texts by utilizing the experiences of the authors of the *Annales* School of historiography. It also examines the *Shahnameh* stories; identify the various uses of Chinese goods in Iran and other parts of the world, and re-interpret valuable aspects of the relations between these people from a fresh perspective.

3. Discussion

Objects hold a significant place in our lives, influencing the consumption culture of societies. In fact, possession of some objects can be indicative of their owners' social class. The origins, creators, and usage of these objects also relate the story of their creation and migration between different lands, shedding light on the interactions between different societies in ancient times.

In contemporary qualitative research, literature is often examined and reinterpreted to gain insight into human attitudes to life and relationships. This study tried to demonstrate how the objects made by ancient Chinese artists and craftsmen travelled far and wide, impacting the daily lives of people in other lands. The story of Chinese goods in Ferdowsi's *Shahnameh* reveals a new account of the ties between Iran and China, particularly among the political, economic, military, cultural, and scientific elites of both countries, thanks to which we can acquire fresh insights into analysing the relations between nations and apply it to enhance the connections between these two long-standing empires in the world today.

4. Conclusion

The story of Chinese goods in Ferdowsi's *Shahnameh* tells a new narrative of the relations between the two societies of Iran and China, especially the relations between the political, economic, military, cultural and scientific elites of the two countries, from which new insights can be gained into the method of analysing relations between nations.

In the military sector, it seems that due to the high quality of Chinese military products in ancient times, Chinese weapons were used by the great powers of that era. Especially, due to their neighborhood and close solidarity with the Chinese, the Turanians took advantage of these weapons and used them in the war with Iran.

In the clothing sector, the widespread use of Chinese fabrics among the greatest powers of that era, such as Iran, Rome, India, China, Turan, Greece, Andalusia and even Arabs, indicates the remarkable progress of the Chinese textile industry during that era. Meanwhile, a variety of expensive Chinese fabrics had multiple functions and have been used as appropriate coverings for attending official and diplomatic ceremonies. These fabrics were also used to decorate the courts and army to show the capabilities and equipment against the enemy. At the same time, these goods had a high commercial value and were traded between the merchants of different countries, helping to increase economic exchanges between countries.

In the field of stationery, it can also be seen that Chinese artisans in ancient times were more advanced than their counterparts in the printing and stationery industries at that time.

Finally, the use of precious objects to end wars, such as paying compensation with Chinese silver and gold coins, was considered a way to strengthen peace diplomacy. Meanwhile, two examples of the presence of Chinese artists and craftsmen in the construction of the Takht-e-Taqdis and the weaving of the Farsh-e-Bozorgh indicate the use of scientific diplomacy as well as cultural diplomacy by the Chinese government to strengthen its political relations with the Iranian court in ancient times.

In this way, we can see how material objects played important roles in the context of relations between countries and helped reduce tensions and increase cooperation between states in ancient times.

Key words: Iran, China, Turan, Khagan, Khosrow, Shahnameh

بررسی کاربرد کالاهای چینی در ایران و دیگر سرزمین‌ها برپایه داستان‌های شاهنامه در چهارچوب تاریخ نگاری مکتب آنال

ماندانا تیشه یار^۱ ID

چکیده:

مردمان دو جهان‌شاهی ایران و چین از دیرباز روابط فرهنگی، اقتصادی و سیاسی پیوسته‌ای با یکدیگر داشته و در عرصه سامانه بین‌الملل، جزو مهم‌ترین بازیگران برای سده‌ها به شمار می‌رفته‌اند. این رفت و آمدها و داد و ستدها، نه تنها بر آیین‌ها و جهان بینی‌های چینی‌ها و ایرانی‌ها تأثیرگذار بوده، بلکه زندگی آرام و پایدار آنان در بسیاری از برهه‌ها را در گرو همیاری و همکاری با یکدیگر نهاده است. یکی از مهم‌ترین اسناد تاریخی بازگوکننده روابط میان ایرانیان و چینیان، شاهنامه فردوسی است. فردوسی در سرودن داستان‌های باستانی در بیش از ۱۰۰۰ سال پیش، چنان به زیبایی و روشنی روابط میان شاهان و مردمان این دو سرزمین را به نگارش درآورده که می‌توان شاهنامه را دست‌مایه مهمی برای انجام پژوهش‌های متعدد در زمینه روابط باستانی ایران و چین دانست. در این نوشتار کوشش خواهد شد تا در چارچوب مکتب تاریخ نگاری آنال، با بررسی داستان‌های شاهنامه، به این پرسش پاسخ داده شود که کالاهای چینی در ایران و دیگر نقاط جهان باستان تا چه اندازه مورد مصرف بوده‌اند و چه کاربردهایی داشته‌اند و چگونه روابط میان جوامع در آن دوران را به نمایش گذاشته‌اند. برای پاسخ به این پرسش، نویسنده این کالاها را در چهار دسته کالاهای نظامی، جامگان، نوشت افزار و کالاهای ارزشمند جای داده و گوشه‌هایی کمتر دیده شده از روابط میان این مردمان در دوران باستان را از نگاهی نو و با تأکید بر نقش اشیا در پیوند میان جوامع، بررسی کرده است.

واژگان کلیدی: ایران، چین، توران، خاقان، خسرو، شاهنامه، مکتب تاریخ نگاری آنال

۱. عضو هیات علمی گروه مطالعات آسیایی موسسه آموزش عالی بیمه اکو در دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

mandana.tishehyar@gmail.com

مقدمه

روابط میان تمدن های کهن در عرصه های گوناگون سیاسی، اقتصادی و فرهنگی همواره از دوران باستان تا کنون فراهم آورنده زمینه دادوستدهای سیاسی، بازرگانی و فرهنگی و اجتماعی در میان جوامع بوده است. این امر سبب می شده که جوامع از یکدیگر تأثیر بپذیرند و ارزش های فرهنگی مشترک از دل این رفت و آمدها شکل گرفته اند. کتاب های بر جا مانده از دوران کهن، مهم ترین منابع در دسترس برای بررسی و شناخت روابط دیرینه میان ملت ها به شمار می روند.

شاهنامه یک کتاب منظوم کهن و سترگ است که توسط فردوسی، سراینده بلند آوازه ایرانی در بیش از یک هزار سال پیش سروده شده و به روایت حماسه های مردمان حوزه تمدن ایرانی پرداخته است. این کتاب که از بیش از ۵۰ هزار بیت تشکیل شده، یکی از مهم ترین و طولانی ترین سروده های حماسی جهان به شمار می رود. داستان های این کتاب به روایت های اسطوره ای و تاریخی در جهان شاهی ایران در دوران باستان، از هنگام آفرینش جهان تا آمدن اسلام به ایران می پردازند. به گفته سیدی، ۲۳ کشور در جهان امروز شامل ایران، آذربایجان، افغانستان، تاجیکستان، ارمنستان، داغستان، گرجستان، ترکیه، ترکمنستان، قزاقستان، اوستیا، پاکستان، عراق، چین، یمن، قرقیزستان و ازبکستان و دیگر کشورها، از جمله سرزمین هایی هستند که در دوران کنونی همچنان به حماسه های شاهنامه به عنوان بازگوکننده بخشی از هویت تاریخی خود می نگرند. (See: Seyedi, 2021)

این کتاب ادبی همچنین سرمایه ای ارزشمند برای زبان و فرهنگ پارسی به شمار می رود و هم از دید ادبی شاهکار است و هم از دید اجتماعی، تاریخ و هویت مشترک مردمان بسیاری را شکل می دهد. در این کتاب، گذشته از بازگویی تاریخ به قدرت رسیدن شاهان و سلسله های گوناگون در ایران و دیگر مناطق جهان، روابط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی میان مردمان آن روزگار نیز بررسی شده اند. همچنین، بخش مهمی از داستان های شاهنامه به روایت روابط ایرانیان با مردمان دیگر جهان شاهی ها در دوران باستان اختصاص یافته است. به ویژه می توان دید که فردوسی چگونه بر پایه منابع و مستندات به دست آمده از دوران پیش از ورود تازیان به ایران، توانسته است به روابط میان دو جهان شاهی ایران و چین بپردازد. در داستان های شاهنامه نه تنها به روابط رسمی میان دولت ها توجهی ویژه شده است، بلکه روابط علمی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی نیز از میان داستان ها به خوبی آشکار شده اند. حتی باورها و ارزش های مشترک نیز از دل این روایت ها قابل بازخوانی هستند.

راست است که برخلاف بسیاری از جوامع غربی که فیلسوفان به اندیشه و ایدئولوژی حاکم بر جوامع در هر دوره شکل داده اند و شاعران و ادیبان به تبیین آن دیدگاه ها پرداخته اند، در جوامع شرقی به خوبی می توان دید که چگونه ادیبان و سخنوران نقشی هدایتگر در شکل دهی به افکار و باورهای مردم نسبت به خود و نسبت به دیگران را بازی کرده و به ویژگی های فرهنگی جوامع سر و سامان بخشیده اند.

امروزه در چهارچوب مکتب تاریخ نگاری آنال، بسیاری از پژوهشگران به بازخوانی متون کهن روی آورده اند تا بتوانند تفسیری نو از آداب و رسوم، شیوه های زیست، الگوهای حکمرانی، روابط میان طبقات گوناگون اجتماعی، ارزش های اجتماعی و فرهنگی حاکم بر جوامع، مراودات اقتصادی و روابط بین المللی به دست

دهند. این مکتب تاریخ نگاری این امکان را فراهم می‌آورد تا با خوانشی تازه از کتاب‌های کهن، به ویژه آن دسته از کتاب‌ها که تاکنون بیشتر از منظر ادبی مورد مطالعه و پژوهش قرار گرفته‌اند، دریچه‌هایی تازه برای شناخت هرچه بهتر روابط میان انسان‌ها در دوران باستان گشوده شوند. دستیابی به چنین شناختی بی‌تردید می‌تواند بنیان‌های روابط امروزی میان ملت‌ها را نیز استوارتر سازد. در این پژوهش کوشش می‌شود تا با بهره‌گیری از تجربیات دیگر نویسندگان مکتب تاریخ نگاری آنال، الگویی تازه برای مطالعه شاهنامه فردوسی و دیگر متون ادبی کهن ارایه شود.

در واقع، هدف از نگارش این مقاله، پرداختن به روابط تجاری ایران و چین در دوران باستان نیست؛ بلکه کوشش شده است تا با استفاده از روش‌های نوین پژوهش در حوزه تاریخ‌نگاری، در مطالعات روابط بین‌الملل ابداعی هرچند کوچک انجام شده و نشان داده شود که چگونه کالاهای مصرفی که در یک جامعه تولید می‌شوند و در جوامع دیگر به مصرف می‌رسند، می‌توانند پرتوی تازه بر روابط دیرینه میان جوامع بیاندازند. بی‌تردید شاهنامه یک کتاب مستند تاریخی نبوده و آنچه که فردوسی در آن نوشته، لزوماً با واقعیت هماهنگ نیست. اما می‌تواند تصویری کلان در زمینه روابط میان ملت‌ها در بیش از یک هزار سال پیش، به ما بدهد تا بتوانیم با تکیه بر نوشته‌های ادبی و اسطوره‌ای، شکل تازه‌ای از روابط بین‌المللی میان جوامع را برسازیم.

پیشینه پژوهش

از آنجا که شاهنامه فردوسی معمولاً به عنوان متنی ادبی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و کمتر دیگر ابعاد هویت بخش آن مورد مطالعه بوده‌اند، در جستجویی که نگارنده این مقاله برای یافتن مقالاتی درباره روابط ایران و چین به روایت شاهنامه انجام داد، در زبان انگلیسی موفق به یافتن منبعی نشد و در زبان فارسی تنها شمار اندکی مقاله یافت شد که در زیر به کوتاهی معرفی می‌شوند.^۱ گفتنی است که نگارنده امکان بهره‌مندی از زبان چینی را ندارد و مایه خرسندی‌اش خواهد بود اگر امکان جستجو در منابع چینی با کمک دوستان پژوهشگر در آن کشور فراهم آید و به تقویت شناخت تاریخی دو ملت از یکدیگر یاری رساند.

در زمینه روابط ایران و چین به روایت شاهنامه، در شماری از منابع فارسی، مساله اصلی، تعیین هویت و اصالت پیامبری به نام مانی بوده است که در اغلب منابع ایرانی، زادگاه او را در شهر بابل در عراق امروز دانسته‌اند اما در شاهنامه از او به عنوان مردی چینی یاد شده است.

(For example see: Ardestani Rostami, Autumn & Winter 2014 & Nahvi & Ghafouri, Spring 2010)

از جمله اندک شمار مقالاتی که به بررسی جایگاه چین در شاهنامه فردوسی پرداخته‌اند، می‌توان به مقاله علی اکبر جعفری و حمیدرضا پاشازانوس اشاره کرد. در این مقاله نویسندگان کوشیده‌اند که نخست جایگاه جغرافیایی چین در شاهنامه را مشخص کنند و سپس به بررسی تفاوت‌های چین در دوره اساطیری و تاریخی در شاهنامه بپردازند. (Jafari & Pashazanus, Winter 2013)

۱. تأکید می‌شود که مقالات و کتاب‌هایی تاکنون درباره روابط ایران و چین در دوران باستان نوشته شده‌اند؛ اما آنچه که در این پژوهش مدنظر است، تنها آن دسته از منابع علمی هستند که به روابط این دو کشور بر پایه شاهنامه فردوسی پرداخته‌اند.

منصور رستگار فسایی نیز در مقاله‌ای با عنوان «چین و چینیان در حماسه ملی ایرانیان» مروری قابل توجه بر روابط سیاسی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی ایرانیان و چینیان در دوران باستان بر بنیان شاهنامه فردوسی انجام داده است. (Rastegar Fasaii, 2002)

با این همه، با توجه به حجم قابل توجه مطالب درباره روابط ایران و چین در شاهنامه فردوسی، طبیعی است که رستگار فسایی چاره‌ای جز اشاراتی کوتاه به روابط میان دو دولت و دو ملت در دوره‌های گوناگون به صورت گذرا در این مقاله نداشته است. برخی پژوهش‌ها نیز درباره تأثیر اسطوره‌های چینی بر شاهنامه فردوسی نوشته شده‌اند که از تأثیر متقابل فرهنگی میان مردمان دو کشور در گذشته‌های دور خبر می‌دهند. (For example see: Vahed Doost, 2000)

به این ترتیب، می‌توان دید که نویسندگان و پژوهشگران ایرانی کمتر در چارچوب الگوهای نوین تاریخ نگاری به تحلیل متون کهن و بررسی روابط ایرانیان با مردمان دیگر سرزمین‌ها به ویژه درباره روابط ایرانیان و چینیان پرداخته‌اند. از این رو، پژوهش درباره روابط ایران و چین به روایت شاهنامه فردوسی می‌تواند از جمله نخستین گام‌ها در این زمینه باشد. در این میان، با توجه به حجم گسترده روابط میان دو کشور که در میان انبوه داستان‌ها و سروده‌های این کتاب سترگ به تفصیل آورده شده، امکان درج همه موارد در یک مقاله میسر نیست و از این رو، نگارنده بر آن شده است که در این نوشتار تنها بر کالاهای و دست‌ساخت‌های چینی که در شاهنامه از آن‌ها نام برده شده و فردوسی از آن‌ها آشکارا با نام کالای ساخت چین یاد کرده است، تمرکز نماید و نمونه‌هایی از هر یک از آن‌ها را برشمارد و شیوه استفاده از آن‌ها را بررسی کند. این امر از آن رو اهمیت دارد که نشان می‌دهد در دوران باستان ایرانیان تا چه اندازه با کالاهای و ابزار چینی آشنا بودند و آن‌ها را در زندگی روزمره خود به کار می‌بستند. این موضوع همچنین نشان‌دهنده میزان مراودات و بازرگانی میان دو سرزمین در آن دوران است.

از سوی دیگر، از آنجا که درک معنای ابیات برای برخی خوانندگان ممکن است دشوار باشد، نگارنده می‌کوشد تا تنها به روایت داستان‌ها و رویدادها اکتفا کرده و مشخصات هر روایت را به صورت منبع درون متنی بیاورد تا آن گروه از پژوهشگران که مایل به دسترسی به اصل سند هستند، به آسانی بتوانند داستان یا بیت مورد نظر را در این کتاب بیابند.

همچنین، باید توجه داشت که تاکنون نسخه‌های گوناگونی از شاهنامه فردوسی به تصحیح ادیبان و دانشمندان ایرانی و نایرانی به چاپ رسیده است و شماری از نسخه‌های تاریخی دست‌نویس این کتاب در موزه‌ها و کتابخانه‌های بزرگ جهان نگهداری می‌شوند. در میان نسخه‌های تصحیح شده گوناگون، نویسنده نسخه‌ای که توسط جلال خالقی مطلق (۱۳۹۳) تصحیح شده و به چاپ رسیده و به گواه بسیاری از دانشمندان و صاحب‌نظران، از جمله معتبرترین نسخ شاهنامه به شمار می‌رود را مبنای کار در این پژوهش قرار داده است.

مکتب تاریخ نگاری آنال

تاریخ نگاری برای سده‌ها تنها کارویژه تاریخدانان بود و کاری ادبی و فنی دبیرانه و شاعرانه به شمار می‌رفت. (Karimi, 2010: p.168) اما امروزه متخصصان از رشته‌های گوناگون هر یک به فراخور حوزه کاری‌شان به

تاریخ و پیشینه موضوعات مورد بحث توجه دارند.

از دوران روشنگری در سده هجدهم میلادی، اندیشه‌های اثبات‌گرایانه و روش‌های سندمحور به روش‌های تاریخ‌نگاری نیز سرایت کرد. (Smith, 2007: p.74) همچنین از نیمه‌های سده نوزده اندیشمندانی مانند امیل دورکیم، بر ضرورت پژوهش‌های میان رشته‌ای به ویژه ترکیب جامعه‌شناسی، روانشناسی و تاریخ تأکید کردند. (Piran, 1993: p.16)

به دنبال آن، از سال ۱۹۲۹، تاریخ‌نگاران مجله فرانسوی آنال^۱ نقدهایی را به سبک تاریخ‌نگاری دوران روشنگری وارد کردند. آن‌ها بر این باور بودند که نمی‌توان مدارک غیر سندی مانند آثار باستانی و یا متون ادبی را نادیده گرفت. آنان همچنین تأکید داشتند که تاریخ تنها شامل جنگ‌ها و کشمکش‌ها میان شاهان نیست؛ بلکه زندگی روزمره و رویدادهای عادی و تکرار شونده نیز می‌توانند گویای ابعاد گوناگونی از تاریخ باشند. (Foladvand, 1986: p.2)

نسل نخست تاریخ‌نگاران مجله آنال (لوسین فور^۲، مارک بلوخ^۳ و فرناند برودل^۴) چند نکته تازه را در تاریخ‌نگاری مطرح ساختند. آنان با رویگردانی از تمرکز صرف بر تاریخ‌نگاری روایت‌گرایانه و پوزیتیویستی منحصر به موضوعات سیاسی و درباری و با تأکید بر تاریخ اقتصادی و اجتماعی یا به سخنی دیگر «تاریخ گسترده‌تر و انسانی‌تر» که همه فعالیت‌های انسان را شامل شود به بهره‌گیری از رشته‌های دیگر مانند جغرافیا، جامعه‌شناسی، روانشناسی، زبان‌شناسی، انسان‌شناسی، قوم‌شناسی، اقتصاد، مطالعات ادیان و ادبیات پرداختند. آنان همچنین تنها به کتاب‌های تاریخ اکتفا نکرده و همه آثار به جا مانده از گذشته که می‌توانستند دریچه‌ای تازه برای فهم بهتر رویدادها و روندهای تاریخی را بگشایند، به کار بستند. استفاده از چارچوب‌های نظری انعطاف‌پذیر و توجه به تفکر خلاق و نیز توجه به انبوهی از جزئیات برای درک بهتر زمینه‌های شکل‌گیری رویدادها، از دیگر ویژگی‌های پژوهش‌های این گروه از تاریخ‌نگاران بود.

به این ترتیب، در نخستین دوره انتشار این مجله از دهه ۱۹۲۰ تا پایان جنگ جهانی دوم، مقاله‌هایی درباره کاربرد آمار در تاریخ، استفاده از اقتصادسنجی و کمی کردن در تاریخ، نشر می‌یافت و از موضوعاتی مانند نظام ارزش‌ها و زندگی روزمره غفلت نمی‌شد. (Karimi, 2010: p.183)

نسل دوم نویسندگان مجله آنال از دهه ۱۹۶۰ به انجام مطالعاتی درباره تاریخ روستایی و تاریخ محلی بر پایه پژوهش‌های جغرافیایی و منطقه‌ای پرداختند و با تکیه بر علم حساب و احتمالات و آمار، تاریخ اقتصادی و جمعیت‌شناسی و جغرافیا، جوامع را مورد تجزیه و تحلیل کمی قرار دادند. (Brudel, 1993: p.39)

به گفته پیران، در دوران پس از جنگ جهانی دوم، بنیادهای زیستی و مادی زندگی و موضوعاتی مانند تغذیه، بهداشت، پوشاک، تولید، تمایزهای طبقاتی و الگوهای زندگی در مقالات آنال مورد توجه قرار گرفتند و برخی از مهم‌ترین رویکردهای مقالات این نشریه در این دوره را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱. واژه Annales از واژه لاتینی Annus (سال) گرفته شده و به معنای شرح وقایع سالانه بدون تحلیل و تفسیر است. معادل فارسی آن «سالنامه» است.

2. Lucian Febvre

3. Mare Bloch

4. Fernand Braudel

۱. بررسی تاریخ اقتصادی، جمعیت‌شناختی و جغرافیایی از راه تجزیه و تحلیل‌های کمی هدایت شده توسط نظریه‌ها

۲. مطالعات انسان‌شناختی فرهنگ‌های غیراروپایی در آفریقا، آسیا و آمریکای لاتین

۳. پژوهش‌های مربوط به زندگی روزمره در گستره تاریخ و توجه به عادات و الگوهای زندگی چه از نظر زیست‌شناختی و چه از نظر رفتارهای اجتماعی. (Piran, 1993: pp. 38 to 41)

نسل سوم نویسندگان مجله آنال از دهه ۱۹۸۰ تاکنون بیشتر به مطالعه ذهنیت مردم جوامع گوناگون و تأثیر دیدگاه‌ها و باورهای آن‌ها بر رفتارهایشان و به دنبال آن، شکل‌دهی به روندها و رویدادهای تاریخی پرداخته‌اند. مطالعات انسان‌شناختی فرهنگ‌های غیراروپایی و توجه به الگوهای زندگی چه از دید زیست‌شناسی و چه از دید رفتار اجتماعی و مطالعه اسطوره‌ها و افسانه‌ها از جمله موضوعات مورد توجه این گروه از تاریخ‌نویسان بوده است. (Brudel, 1993: p. 40)

به این ترتیب، نویسندگان مجله آنال رفته رفته توانستند یک مکتب تاریخ‌نگاری نوین و یک جنبش روشنفکری را در طول سده بیستم شکل دهند. این مکتب تأثیر بسیاری بر تاریخ‌نویسی فرانسه و شماری دیگر از کشورها؛ به ویژه در زمینه استفاده از روش‌های علوم اجتماعی به وسیله پژوهشگران تاریخ و تأکید بیشتر بر جنبه‌های اجتماعی پژوهش‌های تاریخی بر جای گذاشت. امروزه شاخه‌های گوناگونی از تاریخ به دست پیروان مکتب آنال شکل گرفته‌اند که برخی از آن‌ها عبارتند از: تاریخ اقتصادی، جغرافیای تاریخی، تاریخ جمعیت‌شناسی، تاریخ روحیات، مردم‌شناسی تاریخی، روانشناسی تاریخی، تاریخ کمی و تاریخ اجتماعی.

در مجموع، می‌توان نوآوری‌های پیروان مکتب تاریخ‌نگاری آنال را در موارد زیر خلاصه کرد:

۱. آنان با تاریخ‌نگاری روایی بر پایه پوزیتیویسم که سبب می‌شد توان خلاقیت و تفکر انتقادی از تاریخ نگار گرفته شود، به رویارویی برخاستند.

۲. آنان از اینکه تاریخ نگار تنها وظیفه توصیف و شرح کارهای شاهان و دولتمردان را برعهده داشته باشد، دوری کردند.

۳. آنان بر این باورند که تخصص‌گرایی افراطی در حوزه تاریخ، مورخ را از دیگر رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی دور می‌کند و بر این نکته تأکید دارند که تاریخ نگار باید با حوزه‌های گوناگون مطالعات اقتصادی، اجتماعی، زبان‌شناسی، جغرافیا و دیگر رشته‌ها در ارتباط باشد.

۴. آنان بر اهمیت تدوین چهارچوب نظری به عنوان نقطه آغاز تولید شناخت تاریخی و راهنمایی گردآوری اطلاعات مناسب تأکید دارند. در همین حال، حفظ رابطه متقابل میان نظریه و روش و تصحیح دایمی این دو در طول فرایند پژوهش را ضروری می‌دانند.

۵. آنان بر این باورند که استفاده به جا از اسناد و مدارک در شمار بالا، از جزم‌اندیشی علمی و تعمیم نادرست و بدون تجزیه و تحلیل دقیق پدیده‌ها و روندها جلوگیری می‌کند. (See: Fazli Nezhad, 2008)

در این پژوهش کوشش می‌شود تا با الهام‌گیری از چهارچوب روشی تاریخ‌نگاری مکتب آنال، به بررسی کاربرد

کالاهای چینی در ایران و دیگر سرزمین‌ها در دوران باستان بر پایه داستان‌های شاهنامه فردوسی به عنوان یک متن ادبی کهن پرداخته شود و از این رهگذر، نقش اشیا در توصیف روابط میان مردمان جوامع گوناگون مورد مطالعه قرار گیرد.

کالاهای چینی در داستان‌های شاهنامه

الف) کالاهای نظامی

در داستان‌های گوناگون شاهنامه، به ویژه به هنگام رزم، فردوسی از به‌کارگیری ابزارهای نظامی چینی توسط چینیان، ایرانیان و سپاهیان دیگر کشورها یاد می‌کند. در واقع، وی با یاد کردن از این ابزارها به عنوان کالای چینی، می‌کوشد تا کیفیت بالای آن‌ها را نیز یادآور شود. البته این کالاها به دست صنعتگران دیگر سرزمین‌ها نیز در آن دوران تولید می‌شدند، اما فردوسی هرگاه تأکید بر کیفیت بالای یک کالا داشته، مشخص کرده که آن کالا در کدام سرزمین تولید شده است. در زیر نمونه‌هایی از این کالاهای نظامی برشمرده خواهند شد.

الف(۱) سپر

در جنگ‌های قدیم، سپر آلتی فلزی و مدور بوده که به هنگام حمله دشمن، آن را محافظ اعضای بدن قرار می‌دادند. نخستین باری که نام از سپر چینی برده می‌شود، هنگامی است که فریدون، پادشاه اسطوره‌ای ایران، به نوه‌اش منوچهر، هدایای بسیاری از سرزمین‌های گوناگون می‌دهد که از جمله آن‌ها، یک سپر چینی است.

(Khaleghi Motlagh, 2014, Vol.1: pp. 74_75)

سپس در جنگ میان ایران و توران، هومان که از اهالی چین و از بزرگ فرماندهان سپاه توران است، از سپاهیان خود دو بار می‌خواهد که به هنگام رزم، سپرهای چینی را بر روی سر خود نگه دارند تا از گزند تیرها در امان بمانند. (Ibid: p.540) جالب است که در همان جنگ، در میان سپاه ایران نیز سپرهای چینی در دست سپاهیان بوده است. (Ibid: p. 615)

در جنگی دیگر نیز می‌توان دید که افراسیاب، پادشاه توران و چین، هنگامی که به سپاهیان هدایای جنگی می‌دهد، در میان آن هدایا، سپرهای چینی نیز بوده‌اند. (Ibid: p.833)

الف(۲) زره

از دیگر ادوات جنگی که در شاهنامه فردوسی از آن یاد شده، زره چینی است. زره یا جوشن، جامه‌ای بوده که از حلقه‌های آهنین بهم بافته شده درست می‌شد و در روزهای جنگ می‌پوشیدند تا بدن را از رسیدن وسایل جنگی مانند تیر و شمشیر و نیزه در امان دارند. نام زره چینی در شاهنامه یک بار آمده و آن هنگامی است که افراسیاب، شاه توران و چین، هدایایی به بازور، از پهلوانان سپاه توران می‌دهد که از آن جمله، یک زره چینی بوده است. (Ibid: p.835)

الف(۳) پولاد

از جمله دیگر ابزار نظامی مورد استفاده در جنگ‌های باستان که در چین ساخته شده بود، ابزاری است که میله‌ای (عمود) سنگین و بلند بوده و از پولاد چینی ساخته می‌شده و در جنگ بازور تورانی با رهام پهلوان

ایرانی از سوی بازور به کار گرفته شده است. (Ibid: P. 532)

ب) جامگان

در داستان‌های گوناگون در کتاب شاهنامه، بارها از هدایایی که شاهان باستان به دربار یکدیگر می‌فرستادند، یاد شده است. در میان این هدایا، جامگان و پارچه‌هایی که در چین بافته شده بودند، جایگاهی ویژه داشتند. در زیر به این کالاها اشاره خواهد شد:

ب(۱) جامه

جامه به معنای لباس در داستان‌های گوناگون شاهنامه آورده شده است. اما در دو جا به روشنی سخن از جامه چینی است. یک بار هنگامی که اسفندیار، شاهزاده ایرانی، به گنج‌های ارجاسپ، پادشاه تورانی دست پیدا می‌کند و سپس شتر از جامه چینیان که شامل پارچه‌های بافته شده، پوست‌های دباغی شده و پارچه‌های ابریشمی هستند را به نزد پدرش می‌فرستد. (Ibid: P. 132)

همچنین، در داستان یزدگرد در پایان شاهنامه، وی در حالی که از سپاه تازیان شکست خورده، به یکی از فرماندهان خود نامه ای می‌نویسد و از او کالاهای بسیاری برای همراهان خود خواستار می‌شود که از آن جمله، جامه‌هایی از روم و کشمیر و چین است. (Ibid: p.1097)

ب(۲) زربفت

پارچه زربفت که تار و پودش از طلا تنیده شده، همواره از با ارزش‌ترین هدایا در میان مردمان روزگار کهن بوده است. در شاهنامه فردوسی بارها از این نوع پارچه، به ویژه از بافت چینی آن، یاد شده است. نخستین بار، سیاوش، شاهزاده نامدار ایرانی، به همسرش فرنگیس که دختر افراسیاب، پادشاه توران است، هزار طاقه پارچه زربفت چینی هدیه می‌دهد. (Ibid: p. 362)

در داستانی دیگر، هنگامی که مرگ اسکندر، پادشاه مقدونی، فرا می‌رسد، او از یاران خود می‌خواهد که بدنش را در پارچه زربفت چینی پیچیده و به شایستگی به خاک بسپارند. (Ibid: p. 335)

همچنین در داستانی که شاهپور، شاهزاده ایرانی، بر تازیان پیروز می‌شود و دختر عمه‌اش مالکه به نزد او باز می‌گردد، مالکه تاجی از یاقوت سرخ بر سر و جامه‌ای از زربفت چینی به تن دارد. (Ibid: p. 425)

از سوی دیگر، هنگامی که خسرو پرویز، پادشاه ایران، تصمیم می‌گیرد که دیپلمات‌های ایرانی را برای رایزنی و گفتگو به نزد قیصر، پادشاه روم بفرستد، از آنان می‌خواهد که به آراستگی و با پوشیدن قباي زربفت چینی به دربار قیصر روم بروند. (Ibid: p. 923)

بنابراین می‌توان دید که این جامه، پوششی شایسته برای دیپلمات‌ها و سفرا در آن دوران به شمار می‌آمده است.

همین صورت‌بندی دیپلماتیک را می‌توان در هنگامی دید که سفیری از سوی مسلمانان به سوی لشکر ایران می‌آید تا با رستم فرخزاد، فرمانده سپاه ایران گفتگو کند. رستم فرخزاد دستور می‌دهد که مجلسی آراسته فراهم گردد و پارچه‌ای از زربفت چینی برکشیده شود تا شکوه و بزرگی سپاه ایران در چشم سفیر مسلمانان، سعد و قاص، بیشتر به نظر آید. (Ibid, Vol.2: p.1089)

ب(۳) دستار

دستار که پارچه‌ای بوده است که در قدیم بر سر می‌پیچیدند تا از باد و باران و تابش آفتاب در امان باشند، در

داستان‌های شاهنامه به عنوان یکی از پوشش‌های مردم در دوران باستان نام برده شده است. در داستانی که بهرام گور، پادشاه ایران به شکار می‌رود و راه را گم می‌کند و سر از خانه زن و مردی روستایی در می‌آورد، به هنگام استراحت، دستار چینی‌اش را بر روی صورت می‌کشد و می‌خواهد. (Ibid, Vol. 2: p. 510)

همچنین هنگامی که در داستان شیرویه، پادشاه ایران، دو تن از درباریان را به نزد پدرش خسرو پرویز می‌فرستد تا در زندان با او دیدار و گفتگو کنند، این دو مقام عالی، چهره خود را با دستار چینی می‌پوشانند تا در راه شناخته نشوند. (Ibid, Vol. 2: p.1044)

ب(۴) دیبا

دیبا که از جمله پارچه‌های ابریشمی نقش‌دار است، یکی دیگر از هدایای گرانبها در دوران باستان به شمار می‌آمده است. نخستین باری که سخن از دیبای چینی در شاهنامه به میان می‌آید، هنگامی است که فرستاده شاهان چین و روم به دربار فریدون، پادشاه اساطیری ایرانی می‌آید و فریدون دستور می‌دهد تا تالار را با دیبای چینی بپارایند. (Ibid: p. 76)

همچنین پس از آن که منوچهر نوه فریدون بر دشمنانش در توران و روم چیره می‌شود، به دستور فریدون جشن و پایکوبی برپا می‌شود و با گوه‌های بسیار و دیبای چین کاخ را می‌آرایند. (Ibid: p.92)

از سوی دیگر، هنگامی که در داستان عشق زال و روداو، زال تصمیم می‌گیرد که شبانه برای دیدن روداو از دیوار کاخ او بالا برود و در مهمانی او شرکت کند، روداو از ندیمه‌گان خود می‌خواهد تا دیوارهای کاخ را با دیبای چینی بپارایند. (Ibid: p.114)

در توصیف شبستان کیکاوس، پادشاه قدرتمند ایران نیز آورده شده که بر روی زمین دیبای چین که بر آن گوه‌های گرانبها دوخته شده بود پهن کرده بودند. (Ibid: p. 310)

این امر ویژه دربار ایران نبوده و هنگامی که سیاوش، شاهزاده ایرانی، به دیدن افراسیاب، پادشاه توران و چین می‌رود، در و دیوار کاخ افراسیاب را با دیبای چینی می‌آرایند. (Ibid: p.354)

و هنگامی که سیاوش با دختر افراسیاب ازدواج می‌کند، افراسیاب در میان هدایای گرانبهایی که به دامادش می‌دهد، دیبای چین نیز به او تقدیم می‌کند. (Ibid: p.371)

در داستان بیژن و منیژه نیز، دختر افراسیاب هنگامی که بیژن، سپاهی جوان ایرانی را به کاخ خود می‌برد، در و دیوار را با دیبای چینی می‌آراید. (Ibid: p. ۶۴۷)

همچنین در میان هدایایی که از سوی قیصر روم برای گشتاسپ، شاهزاده ایرانی که داماد اوست، فرستاده می‌شود، می‌توان گونه‌های فراوان دیبای چین را نیز دید. (Ibid, Vol.2: p.36)

در داستانی دیگر، هنگامی که خسرو پرویز، شاه ایران برای قیصر روم هدایایی می‌فرستد، از آن جمله سد و چهل هزار طاقه دیبای چینی بوده که برخی از آن‌ها زربفت بوده و بر آن‌ها گوه‌های ارزشمند دوخته شده بود. (Ibid, Vol.2: p.1011)

شاپور، شاهزاده ایرانی نیز هنگامی که می‌خواهد فرستاده مالکه از قبیله تازیان را هدیه‌ای شایسته بدهد، چادری بافته شده از دیبای چین را به او می‌بخشد. (Ibid, Vol.2: p.424)

از سوی دیگر، هنگامی که شنگل، شاه هند به دیدار بهرام شاه ایران می‌رود، پس از چندی که می‌خواهد به دیار خود بازگردد، بهرام هدایای بسیار به او و یارانش می‌بخشد که از آن جمله اسبانی هستند که با دیبای چین پوشیده شده‌اند. (Ibid, Vol.2: p.580)

در دوران ساسانیان نیز هنگامی که خاقان چین برای دوستی با نوشین‌روان، پادشاه

ایران، هدایایی را برای او می فرستد، دیبای چین از آن جمله است. (Ibid, Vol.2: p.691) با افزایش روابط میان دو پادشاه و ازدواج دختر خاقان چین با نوشین روان، خاقان خیمه‌ای بسیار بزرگ از دیبای چینی، که صد مرد برای برپا کردن آن به یاری آمده بودند، برای جشن عروسی دخترش برپا می کند. (Ibid, Vol.2: p.709) به هنگام نزدیک شدن اسکندر به چین نیز شاهد آن هستیم که بغپور (شاه/پسر خدا) چین هدایای بسیاری نزد اسکندر می فرستد که از جمله آن‌ها، دیبای چینی و خز و حریر بوده است. (Ibid, Vol.2: p.329) همچنین اسکندر در وصیتنامه‌اش از یاران خود می خواهد که بدنش را در دیبای چینی بپیچند و سپس در تابوت بگذارند. (Ibid, Vol.2, p.335) آنان نیز این خواهش او را انجام داده و بدنش را در دیبای زربفت چینی کفن می کنند. (Ibid, Vol.2: p.337)

بهرام چوبینه نیز هنگامی که بر تخت شاهنشاهی می نشیند، فرشی از دیبای چین پهن می کند و بزرگان ایران را برای رسمیت بخشیدن به پادشاهی خود به کاخ دعوت می کند. (Ibid, Vol.2: p.859) کاربرد پارچه دیبا تنها در کاخ ها و مراسم رسمی نبود و حتی به هنگام جنگ نیز برای آرایش سپاه از آن بهره گرفته می شد. برای نمونه، در جنگ بزرگ توران و ایران، به دستور خاقان چین، دیبای زربفت پیروزه‌گون (به رنگ فیروزه‌ای) بر روی زین پیلان سپاه چین کشیده شده بود تا زیباتر و با ابهت‌تر جلوه کنند. آن قدر تصویری که از سپاه رنگارنگ چین در این بخش از داستان به زیبایی روایت شده که فردوسی خود آن را به سان بازار چین، پر از رنگ‌های زرد و سرخ و بنفش می خواند. (Ibid: p.553) همچنین در بخشی دیگر از این رزم، گفته شده که دیبای چینی بر روی پیلان سپاه کشیده بودند و بر روی آن‌ها تخت‌های زرین نهاده بودند که خود نشانگر ثروت فراوان سپاه چین بود. (Ibid: p.592) با اینهمه، پس از شکست در جنگ، پارچه‌های دیبا و تخت‌های عاج به همراه بسیاری دیگر از ابزار جنگ از سوی رستم، پهلوان ایرانی، به دربار کیخسرو، شاه ایران، روان می شوند. (Ibid, p.610) در جنگی دیگر نیز می توان دید که چگونه افراسیاب خیمه‌هایی در بیابان برپا کرده و پرده‌های خیمه اصلی که خود در آن جای داشت، از دیبای چین بافته شده بود. (Ibid: p.799)

این پارچه ارزشمند در دادوستد میان مردمان سرزمین‌های گوناگون نیز کاربرد داشته است. هنگامی که اسپندیار، شاهزاده ایرانی، در حال گذراندن هفت خان دشوار برای نشستن بر تخت شاهی است، در خان هفتم باید رویین دژ را به کنترل خود در می آورد. از این رو، به جامه بازرگانان در می آید و در میان کالاهایی که برای بازرگانی به درون دژ می برد، پنج بار شتر دیبای چین نیز بوده است. (Ibid, Vol.2: p.119) وی همچنین پس از آمدن به درون دژ، درخواست می کند که به دیدن شاه آن دیار برود و هدایایی به وی تقدیم کند. در میان این هدایا، ده جامه دیبای چین نیز به چشم می خورند. (Ibid, Vol.2: p.120)

از سوی دیگر، همچون پارچه زربفت، پارچه دیبا نیز از جمله پوشش‌های مناسب روابط دیپلماتیک بوده است. در جایی که اسپندیار برادرش بهمن را برای گفتگو به دیدار رستم می فرستد به او سفارش می کند که جامه‌ای از دیبای چین بر تن کند. (Ibid, Vol.2: p.144) حتی پس از جنگی که میان اسپندیار و رستم روی می دهد و اسپندیار جاننش را از دست می دهد، رستم برای پاسداشت جایگاه این شاهزاده دلیر، تابوت او را بر روی فرشی از دیبای چین می گذارد و چهل اسپ را با دیبای چین می آریند و سپس با شکوه بسیار و با سوگ و اندوه پیکر اسپندیار را به پایتخت می برند. (Ibid, Vol.2: p.195)

همچنین هنگامی که یزدگرد سوم، آخرین پادشاه ساسانی در جنگ با تازیان شکست می‌خورد و در شهر مرو به آسیابانی پناه می‌برد، تاجی بر سر و دیبای چینی درفشانی بر تن داشته است. (Ibid, Vol.2: p.1101)

ب(۵) پرند

پرند گونه‌ای پارچه ابریشمی بدون نقش و نگار و در واقع، حریر ساده است. در داستان همای، که از اندک شمار بانوان ایرانی است که به پادشاهی می‌رسد، هنگامی که فرزند او را می‌خواهند به آب بسپارند تا مادرش بتواند به پادشاهی ادامه دهد، کودک را در پرند چینی می‌پیچند تا گرم بماند و سپس گهواره‌اش را به رودخانه می‌سپارند. (Ibid, Vol.2: p.226)

از سوی دیگر، هنگامی که اردشیر، پادشاه ایرانی، مایل است که هدایایی برای شاه هند بفرستد، در میان آن هدایا، پرند چینی هم بوده است. (Ibid, Vol.2: p.379) شَنگُل، پادشاه هند نیز هنگامی که میزبان بهرام، شاه ایران، است، ایوان کاخ خود را با پرند چینی می‌آراید. (Ibid, Vol.2: p.569)

افزون بر این، بازارگانان چینی نیز در دوران نوشین‌روان برای داد و ستد پرند چینی به ایران می‌آمده‌اند. (Ibid, Vol.2: p.716)

ب(۶) قبا

قبا جامه‌ای بلند است که بر روی دیگر جامه‌ها می‌پوشند و از سوی پیش، باز است و می‌توان آن را با دکمه بست و یا باز گذاشت. این جامه از سوی همه اقشار جامعه پوشیده می‌شده و بنا به طبقه اجتماعی و سطح درآمدی افراد، جنس آن متفاوت بوده است.

در یکی از داستان‌های شاهنامه، آنجا که کیخسرو جشنی بزرگ برپا کرده و بزرگان ایران زمین به دور او گرد آمده‌اند، همگی قباهایی از دیبای زربفت چینی به تن دارند. (Ibid: p.668)

در داستان دیدار اسکندر و قیدافه، بانو و ملکه اندلس قبای زربفت چینی به تن داشته است. (Ibid, Vol.2: p.296) خسرو پرویز پادشاه ایران نیز در یکی از نبردها، قبای دیبای زربفت چینی به تن کرده بود. (Ibid, Vol.2: p.884) به هنگام فرستادن نمایندگان خسرو پرویز به دربار قیصر روم نیز او به آنان می‌گوید که قبای چینی زربفت ببوشند. (Ibid, Vol.2: p.923) به این ترتیب، می‌توان دید که پوشیدن قبای چینی در داستان‌های شاهنامه، بیشتر ویژه شاهان و بزرگان بوده و کالایی گران قیمت به شمار می‌رفته است.

ب(۷) کمر

کمر یا شال، پارچه‌ای بوده که در قدیم مردمان معمولاً به دور کمر می‌بستند. در یکی از داستان‌های شاهنامه، هنگامی که قیصر روم هدایایی را برای نوشین‌روان، پادشاه ایران، می‌فرستد، کمر یا شال چینی هم از جمله این هدایا بوده است. (Ibid, Vol.2: p.714)

پ(نوشت افزارها)

شماری از نوشت افزارهایی که در دوران باستان در سرزمین‌های گوناگون به کار می‌رفته‌اند، ساخته هنرمندان و صنعتگران چین بودند. در شاهنامه به برخی از این کالاهای گوناگون اشاره می‌شود.

پ(۱) قلم

نی تراشیده یا هر وسیله‌ای که با آن بنویسند را قلم می‌گویند. در داستان اسکندر، او برای نامه نوشتن به ملکه

ایران، قلم چینی درخواست می‌کند. (Ibid: p.799)

پ ۲) قرطاس

پاپیروس یا قرطاس، گونه ابتدایی کاغذ بوده است. در نامه‌ای که بغپور چین به اسکندر می‌نویسد، گفته شده که او قرطاس چینی را بسیار زیبا می‌آراید. (Ibid, Vol.2: p.328) همچنین هنگامی که نوشین‌روان طی عهدنامه‌ای پادشاهی پس از خود را به پسرش هرمزد می‌دهد، این عهدنامه بر روی قرطاس چینی نوشته می‌شود. (Ibid, Vol.2: p.796)

پ ۳) حریر

حریر نیز گونه‌ای پارچه ابریشمی نازک و لطیف است. در داستان‌های شاهنامه حریر چینی کارکردهای گوناگونی داشته است. در داستان کشته شدن بهرام، پهلوان ایرانی و پسر گودرز فرمانده سپاه ایران به دست یکی از پهلوانان تورانی، برادرش گیوتنش را با حریر چینی می‌پوشاند و سپس در دخمه می‌گذارد. (Ibid: p.514) اما در بیشتر داستان‌ها از حریر برای نوشتن نامه استفاده می‌کردند. برای نمونه، هنگامی که کیخسرو فرستاده‌ای به نزد پدر بزرگش کاوس شاه می‌فرستد، نامه‌اش را بر حریر چینی می‌نویسد. (Ibid: p.859) اسکندر مقدونی نیز برای نوشتن نامه به پادشاه هند از اطرافیانش می‌خواهد که برایش قلم هندی و حریر چینی بیاورند. (Ibid, Vol.2: p. 275) در جایی دیگر می‌توان دید که بهرام پادشاه ایران برای نوشتن نامه، قلم رومی و حریر چینی می‌خواهد. (Ibid, Vol.2: p.531) نامه خاقان چین به نوشین‌روان نیز در حریر چینی نوشته می‌شود. (Ibid, Vol.2: p.703) خسرو پرویز نیز نامه خود به قیصر روم را در حریر چینی می‌نویسد. (Ibid, Vol.2: p.923)

ت) اشیاء ارزشمند

اشیاء ارزشمند چینی که در شاهنامه فردوسی از آن‌ها یاد شده، شامل سکه‌های طلا و نقره و ظروف منقوش و تخت طاقدیس و فرشی دستباف است که توسط هنرمندی چینی به زیبایی بافته و به دربار ایران هدیه می‌شود. در زیر هر یک از این کالاها در داستان‌های شاهنامه بررسی خواهند شد.

ت ۱) دینار

دینار سکه طلا بوده که در قدیم رواج داشته است. در داستان جنگ بزرگ کیخسرو با تورانیان، بغپور چین سی هزار دینار چینی را به کیخسرو هدیه می‌دهد. (Ibid: p.865) همچنین در دوران ساسانیان نیز خاقان چین سی هزار دینار چینی را به دربار نوشین‌روان، شاه ایران می‌فرستد تا زمینه دوستی و آشتی را فراهم آورد. (Ibid, Vol.2: p.691)

ت ۲) درم

درم نام سکه نقره در دوران قدیم بوده است. در داستان نامه نگاری‌های بهرام گور و خاقان چین، خاقان به فرستاده بهرام درم چینی می‌بخشد. (Ibid, Vol.2: p.542)

ت ۳) کاسه

در دربار بهرام گور، پادشاه ایران، سفره‌های زرین با کاسه‌هایی که نقاشی‌های چینی بر روی آن‌ها نقش بسته

بود می‌گسترانند. (Ibid, Vol.2: p.535)

تخت طاق‌دیس (۴)

یکی از نامدارترین تخت‌های پادشاهی در ایران، طاق‌دیس نام داشته که از دوران باستان تا هنگام حمله اسکندر به این کشور، همواره از سوی پادشاهان در نسل‌های گوناگون از آن نگهداری می‌شده و هر پادشاهی نگین یا سنگی ارزشمند بدان می‌افزوده است. هنگامی که اسکندر به ایران می‌آید، آن تخت را نابود می‌سازد. بعدها در دوران ساسانیان، خسرو پرویز با دعوت از درُگران (طلاسازان) از روم، چین، مکران، بغداد و ایران، می‌کوشد تا تختی باشکوه بسازد. این تخت زیبا و بزرگ که در دو سال با حضور یک‌هزار و دویست استاد هنرمند ساخته می‌شود، بار دیگر در حمله تازیان به ایران نابود می‌شود و نگین‌های آن به غارت می‌روند.

(Ibid, Vol.2: p.1019)

تاج فرش (۵)

پس از پایان یافتن کار ساخت تخت طاق‌دیس که از چهار بخش درست شده بود و هر بخش جایگاه گروهی از مردمان جامعه آن دوران بود، یکی از هنرمندان چینی در هفت سال فرشی بی‌مانند برای تختی که شاه بر آن می‌نشست بافت که پودش از زر بود و بر ریشه‌های آن گوه‌ها بافته شده بود و تصویر روی فرش، سپهر را به تصویر می‌کشید و جایگاه کیوان، بهرام، مهر، ماه، ناهید و تیر را به نمایش گذاشته بود. همچنین در بخشی از این فرش بزرگ، نقشه هفت کشور بزرگ جهان آن روزگار پدیدار شده بود و تصویر چهل و هشت پادشاه که تاج هر کدام با زر بافته شده بود، به چشم می‌خورد. هنرمند چینی این فرش نفیس را در آغاز سال نو، در ماه فروردین روز نوروز به کاخ خسرو پرویز می‌برد و جشن بزرگی برپا می‌شود و از آن پس، این هدیه را «فرش بزرگ» می‌خواندند. (Ibid, Vol.2: p.1021)

جمع بندی

اشیا از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای در زندگی ما برخوردارند. آن‌ها در تعیین فرهنگ مصرفی جوامع نیز نقش بازی می‌کنند. در واقع، دارا بودن برخی اشیاء می‌تواند نشان دهنده طبقه اجتماعی افراد در هر جامعه باشد. در همین حال، اینکه هر یک از این اشیاء را چه کسی، در چه زمانی ساخته و در کجا کاربرد داشته، به نوع خود گویای داستان آفرینش و سفر این ساخته‌های دست انسان از سرزمینی به سرزمین دیگر است؛ روایتی که می‌تواند ما را از کیفیت آموشد میان مردمان جوامع گوناگون در دوران باستان باخبر سازد.

امروزه در بسیاری از پژوهش‌های کیفی، کوشش می‌شود تا از رهگذر بررسی و بازخوانی ادبیات، نگاه به زندگی و روابط انسانی میان مردمان هر دوره بررسی شود. در این پژوهش نیز کوشش بر آن بوده است تا نشان داده شود چگونه اشیایی که ساخت دست هنرمندان و صنعتگران چینی در روزگار باستان بوده‌اند، راهی طولانی را پیموده و به دیگر سرزمین‌ها، به ویژه ایران آمده و نقشی مهم در زندگی روزمره مردمان آن دوران بازی کرده‌اند.

داستان کالاهای چینی در دل شاهنامه فردوسی، خود روایتی تازه از روابط میان دو جامعه ایران و چین، به ویژه ارتباط میان نخبگان سیاسی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی و علمی دو کشور را بازگو می‌کند که از درون آن

می توان برداشت هایی نوین از شیوه تحلیل روابط میان ملت ها را به دست آورد و برای گسترش روابط میان این دو جهان شاهی باستانی در جهان امروز بهره گرفت.

در بخش نظامی، به نظر می رسد با توجه به کیفیت بالای تولیدات نظامی چین در عهد باستان، تسلیحات چینی مورد استفاده قدرت های بزرگ آن دوران بوده است. به ویژه تورانیان با توجه به همسایگی و همبستگی نزدیک با چینیان از این سلاح ها بیشتر بهره برده و در جنگ با ایران آن ها را به کار می گرفتند.

در بخش جامگان، استفاده گسترده از پارچه های چینی در میان بزرگ ترین قدرت های آن دوران مانند ایران، روم، هند، چین، توران، یونان، اندلس و حتی تازیان، نشان از پیشرفت چشمگیر صنعت پارچه بافی چین در آن دوران دارد. در همین حال، انواع پارچه های گرانبه های چینی کارکردهای چندگانه داشته اند. از آن ها به عنوان پوشش های مناسب حضور در مراسم رسمی و دیپلماتیک استفاده می شده است. همچنین از این پارچه ها برای آراستن دربارها در برابر نمایندگان سیاسی دیگر کشورها استفاده می شده تا نمایشی از ثروت و قدرت کشور میزبان باشد. در جنگ ها نیز از این پارچه ها برای آراستن لشکر و نشان دادن توانمندی و سازو برگ آراسته سپاه در برابر دشمن بهره می گرفته اند. در همین حال، این کالاها ارزش تجاری بالایی داشته و میان بازرگانان کشورهای گوناگون دادوستد می شده و به افزایش تبادلات اقتصادی میان کشورها یاری می رسانده است.

در زمینه نوشت افزار نیز می توان دید که صنعتگران چینی در دوران باستان در حوزه صنعت چاپ و نوشت افزار از دیگر هم تایان خود در آن دوران پیشروتر بوده اند.

و سرانجام آن که، استفاده از اشیای قیمتی برای پایان دادن به جنگ ها، مانند پرداختن غرامت با سکه های نقره و طلای چینی راهی برای تقویت دیپلماسی صلح به شمار می رفته و در همین حال، دو نمونه از حضور هنرمندان و صنعتگران چینی در ساخت تخت طاقدیس و بافت فرش بزرگ، نشان از استفاده دولت چین از دیپلماسی علمی و نیز دیپلماسی فرهنگی برای تقویت روابط سیاسی خود با دربار ایران در دوران باستان دارد.

به این ترتیب، می توان دید که چگونه اشیا مادی در بستر روابط میان کشورها نقش های مهمی بازی کرده و به کاهش تنش ها و افزایش همکاری ها میان دولت ها در عهد باستان یاری رسانده اند.

References

1. Ardestani Rostami, H. (Autumn and Winter 2014). Mani in Shahnameh is Zurvanian, Pazhoheshname Adab-e Hemasi. 10(18), 11-42. (in Persian)
2. Smith, D. (2007). The Rise of Historical Sociology, translated by: Hashem Aghajeri, Tehran: Morvarid publication. (in Persian)
3. Brudel, F. (1993). Capitalism and Material Life (1400-1800), Translated by Behzad Bashi, Tehran: Ney Publication. (in Persian)
4. Piran, P. (1993) Capitalism and Material Life (1400-1800), (at introduction) Translated by Behzad Bashi, Tehran: Ney Publication. (in Persian)
5. Jafari, A. A. & Pashazanus, H. R. (Winter 2013). China in Shahnameh Ferdowsi, Journal of Matn Shenasi-e Adab-e Farsi, Faculty of Literature and Humanities at Isfahan University, 5(4), 59-72. (in Persian)
6. Khaleghi Motlagh, J. (2014). Shahnameh Ferdowsi, Tehran: Sokhan Publication. (in Persian)
7. Rastegar Fasai, M. (2002). China and Chinese in the Iranians national epic, at: Ferdowsi and the Iranian identity studies; the collection of articles about Shahnameh Ferdowsi, Tehran: Tarh-e No. (in Persian)
8. Seyedi Farkhad, M. (2021). The Encyclopaedia of the Historical Geography of Shahnameh, Tehran: Ney Publication. (in Persian)
9. Fazli Nezhad, A. (2008). A study in the methodology and historiography of the Annales school, Journal of Tarikh Pazhohan, No. 16. (in Persian)
10. Foladvand, H. (1986). Annales school of historiography, in: The collection of insight and method in contemporary historiography, edited by M. Nezam Mafi & H. Foladvand, Tehran: Tarikh-e Iran Publication. (in Persian)
11. Karimi, B. (Spring & Summer 2010). Annales school of historiography, Journal of Tarikh va Tamadon-e Islami, 6(11), 167-191. (in Persian)
12. Nahvi, A. & Ghafouri, R. (Spring 2010). The inhomogeneity of Mani's story in Ferdowsi's Shahnameh and other historical research, Journal of Bostan-e Adab of Shiraz University, 2(1), 173-185. (in Persian)
13. Vahed Doost, M. (2000). Mythological characters in Ferdowsi's Shahnameh, Tehran: Soroush. (in Persian)